

MUŽ Z VYSOKÉHO ZÁMKU

PHILIP K. DICK

MUŽ Z VYSOKÉHO ZÁMKU

PHILIP K. DICK

Přeložil Robert Tschorn

© Argo, 2016

Copyright © 1962 by Philip K. Dick

Copyright © renewed 1990 by Laura Coelho, Christopher Dick and Isa Dick

Translation © Robert Tschorn, 2007

Cover art and illustrations from The Folio Society edition

of *The Man in the High Castle* © 2015 by Shotopop

www.foliosociety.com

ISBN 978-80-257-1808-7 (váz.)

ISBN 978-80-257-1887-2 (e-kniha)

MUŽ Z VYSOKÉHO ZÁMKU

PHILIP K. DICK

Předmluvu napsala Ursula K. Le Guinová

Ilustrace vytvořil Shotopop

ARGO

*S tak velikou láskou, až nahání hrůzu,
věnuji své ženě Tesse a synovi Christopherovi*

PŘEDMLUVA

Muž z Vysokého zámku byl poprvé publikován koncem roku 1962, dříve než se rozjela „šedesátá léta“, hluboko v dobách, kdy vědecká fantastika neměla s americkou literaturou nic společného. Kniha vyšla ovoněná střelným prachem, závanem revoluce. A opravdu sehrála roli v dekonstrukci konvenčního myšlení, která vedla ke společenským otřesům šedesátých a sedmdesátých let a k nabourání hradby, již kritici vztyčili mezi realistickou prózou a širší realitou fikce.

Málokterý z dobových recenzentů se za tu hradbu odvážil, románu si tedy všimla jen komunita fanoušků sci-fi. Čtenáře si našel nejen mezi vyznavači žánru, ale vždy ho bylo možno odbýt jako „kultovní“ knihu (jedno z těch šikovných přezíravých adjektiv, jež mají kritici tak rádi). Film *Blade Runner* z roku 1982, volně vycházející z námětu Dickova románu *Sní androidi o elektrických ovečkách?* z roku 1968, obětoval inteligentní a eticky komplikovaný příběh senzačním efektům a dramatické akci, jeho úspěch však vytáhl Dickovo jméno na světlo. Koncem osmdesátých let už poučenější a chápavější kritika začínala oceňovat i znepokojivou energii a neklidnou sílu *Muže z Vysokého zámku*.

Místy nemotorný, místy nesrozumitelný, od začátku do konce zcela nepředvídatelný (směrování děje určují náhodné pády mince nebo řebříčkových stvolů, ale řídí ho a pohání racionální, mravní účel) román i dnes fascinuje jak kritické vykladače, tak běžné čtenáře. Snadno by mohlo jít o první velký a trvalý přínos vědecké fantastiky americké literatuře.

Formálně jde o „alternativní historii“, jež představuje skutečné a známé světové události, aniž by znázorňovala nové technologie

nebo cizí planety. Čtenáře neobeznámené s vědeckou fantastikou tedy uklidňuje, že je neohrozí o nic víc než běžný historický román; v tomto případě jde ale o léčku a klam, jimiž autor mistrovsky vládl. Jeho verze následků druhé světové války je historicky zcela nepravděpodobná, ovšem literárně nanejvýš přesvědčivá. Kniha je živá a barvitá jako vidění, čtenáře dezorientuje a přesvědčí jako noční můra. Od roku 1963 jsem nedokázala zapomenout, že Němci mohli ovládnout? ovládli? východní pobřeží Spojených států a Japonci západní. A stále mě straší obludný stín vzpomínky na Afriku jako na mlčící hřbitov.

Philip Kindred Dick, o rok starší než já, dospíval ve stejném městě, v Berkeley. Oba jsme maturovali na Berkeley High School roku 1947. Na škole bylo přes tři tisíce studentů, takže jsem o něm snadno mohla nevědět, ale přesto je to zvláštní. Nevybavil si ho nikdo z mých středoškolských let, koho jsem se na něj ptala. Byl takový samotář, hodně času prostonal, zapisoval si spíš praktické než akademické předměty? V ročence je jeho jméno, ale fotografie ne. Stejně jako v jeho díle, i v jeho životě realita proklouzává mezi prsty a ověřitelná fakta končí jako zpochybnitelná tvrzení nebo pouhé nálepky.

Mnohem později jsme si spolu pár let dopisovali, vždy o psaní; Dick věděl, jak moc jeho dílo obdivuji. Dvakrát nebo třikrát jsme spolu mluvili po telefonu, ale osobně jsme se nesetkali.

Američtí spisovatelé naší generace – nejstarší ročníky, které nešly do války – se za každou cenu snažili prokázat mužnost, pracovali v lese, na nákladních lodích, lovili, stopovali, vedli drsný chlapácký život a podobně. Phil Dick byl jiný. Po krátké epizodě na vysoké škole šel na pár let prodávat desky do krámků na Telegraph Avenue. Pětkrát se oženil. Jinak je těžké vypátrat, co dělal kromě psaní. Ke spisovatelství byl od začátku povolán. Dřel, aby se jím uživil, a nakladatelé mu příliš nepomáhali. Jako

většině západních autorů mu chyběly vazby na literární establishment z východního pobřeží a k redaktorovi ho mohla dovést jen vlastní houževnatost a štěstí. První romány, napsané v padesátých letech podle pravidel realistické prózy, mu přijala literární agentura Scotta Mereditha, ale roku 1963, rok po vydání *Muže z Vysokého zámku*, všech pět poslala zpátky jako neprodejné. Z těchto raných románů vyšel za Dickova života jen jeden, dnes jsou ovšem vydány všechny a mají své obdivovatele. Považuji za kruté a šťastné zároveň, že ho neúspěch u nakladatelů vyhnal z ponurého realismu padesátých let do svobodnějšího hájemství imaginace, kde si mohl hledat vlastní cestu.

Narodil se jako jedno z dvojčat. Sestra mu zemřela v šesti týdnech. O spojení s ní mluvil a psal, jako by šlo o dosažitelné vzpomínky, a občas naznačoval, že sestra dál žije v něm. Jeho příběhy jsou samá dvojčata, dvojníci, simulakra. Nesourodé, až nekompatibilní prvky v jeho osobnosti Dicka nutily zároveň pochybovat o vlastní identitě a přehnaně ji prosazovat. Sám se vystavoval obvinění z nespolehlivosti, z nevypočítavé, nezištné, ale tím skutečnější dvojakosti. V jeho psaní se osoba, u níž chtěl, aby převládala – konvenčně úctyhodný a úspěšný romanopisec –, scvrkla v jalový stín. Realita z něj udělala žánrového pisálka, spisovatele sci-fi, který musí za peníze chrlit stránky.

Jedna věc je být slavný spisovatel jako Hemingway a tvrdit, že píšete jen pro peníze, ale být neznámý spisovatel, pro něhož je psaní práce, je něco jiného. Takové chovám v úctě. Psát literaturu pro peníze je těžké řemeslo, vysoce odborná práce odměňovaná mizerně a nespolehlivě. Pro spisovatele s nekonvenčním talentem se může změnit v otročinu. Jako každé řemeslo i umění ale odměňuje poctivého praktika vědomím, že svou práci dělá, jak nejlépe umí, a snad i niterným přesvědčením, že ji dělá tak dobře, jak jen je možné. Důležitým motivem nejlepších děl Philipa K. Dicka, včetně tohoto románu, je hluboká úcta k poctivému skromnému řemeslníkovi. Dick byl dlouho právě tím. Nevím, jestli si byl v těžkých padesátých letech vědom vysokých literárních kvalit

některých povídek, jež napsal do šestákových časopisů. Rozhodně se potýkal s hlavním požadavkem trhu, produkovat co nejvíc na úkor kvality, ale dál hledal vlastní žílu, našel ji, kopal hlouběji a nakonec narazil na bohaté ložisko v podobě *Muže z Vysokého zámku*.

Román získal cenu Hugo, nominovali ho a hlasovali pro něj čtenáři, spisovatelé, redaktoři, nakladatelé a agenti přítomní na významném conu ve Washingtonu. Pro většinu sci-fi komunity ovšem Dick zůstal dřičem a hvězdu v něm viděl málokdo. Snad to bylo tím, že neměl oporu v nakladatelích a redaktorech, snad že se jeho psaní tak odlišovalo od zavedených úspěšných autorů „Zlatého věku science fiction“ jako Robert A. Heinlein a Isaac Asimov, kteří v žánru léta určovali tón a myšlenkové směřování. Na rozdíl od nich bylo možné Dicka obvinít z páchání literatury. Staré páky i mladí inženýři vědecké fantastiky byli stejně bigotní jako profesori anglické literatury; žánrové předsudky a pocit výlučnosti škodily na obou stranách stejně.

Mnoho spisovatelů sci-fi z Dickovy generace i mladších už ale nadšeně budovalo takzvanou Novou vlnu. Vlastně to bylo víc vln za sebou, jejichž příboj nakonec smetl umělé hranice žánru a spláchl fantastiku do „moře příběhů“ obecné literatury, od nichž ji desítky let odstrkovala jak žánrová provinčnost, tak kritická teorie. Nevím, nakolik se Phil Dick cítil součástí skupiny, která tuto novou vlnu spustila. Předpokládám, že sám sebe do žádné společnosti nezařazoval. Potřeboval sledovat vlastní jedinečnou vizi, oddat se andělovi, který hovořil pouze k němu.

V sedmdesátých letech bylo běžné, někde i společensky žádoucí, užívat rekreační drogy, dobová mystika chemickými zkratkami obešla praktickou sebekázeň a záměrně navozené halucinace dokázaly lehce labilní povahy značně rozkolísat. Vybavuje se mi jeden náš telefonát, asi před čtyřiceti lety, kdy mi Phil vyprávěl o svých hovorech s Janem Evangelistou; řecky neuměl, ale právě tak s ním mluvil. Odzbrojil mě radostí, s níž přijímal moudrost přímo od světce, a přesvědčením o nesmírném významu události.

Okultní zjevení tohoto typu ovlivňovala po roce 1969 Dickovo myšlení a psaní stále silněji. Čtenáři je brali stejně vážně jako autor sám, ale já jsem nezaznamenala jediný úspěšný pokus udělat z nich smysluplný celek, včetně Dickovy *Exegeze*. Někteří obdivovatelé vnímali rostoucí vliv mystických prozření a navštívení na Dickovu tvorbu pozitivně, přirovnávali ho k transcendenci Blakeových Prorockých knih. Pro jiné byla jeho zjevení příliš odtažitá a vize příliš neukázněné, aby se mohly začlenit do jeho literární tvorby. Podle mého názoru ho zatáhly do výlučného manického solipsismu, stále dál od neobyčejného citu pro obyčejné lidi a jejich každodenní mravní úzkosti, jehož si v jeho románech cením nejvíc.

Taková citlivost mu musela být těžkým břemenem. Napadá mě, jestli postava pana Tagomiho v *Muži z Vysokého zámku* neodráží právě tuto stránku autorovy složité osobnosti. Pan Tagomi je obyčejný, starosvětský, nevýznamný, docela slušný stárnoucí obchodník, který vidí a pokouší se přijmout existenci absolutního zla v člověku. Ve svém zděšení, odvaze i ponížení je stejně vzdálený hrdinům s paprskometry na cizích planetách jako antihrdinům řešícím sexuální problémy na Manhattanu. Slovo hrdina už v našem světě možná nemá místo, stejně jako slovo dáma. Pro lidi jako pan Tagomi potřebujeme jiné slovo, hlubší, méně křiklavé a akční.

Styl Philipa K. Dicka je srozumitelný, prostý, mnohdy až nezajímavý. Vyhýbá se složité větné stavbě a neobvyklým slovům, až na občasný poctivý lok jungovského nebo jiného odborného žargonu. V padesátých a šedesátých letech pravidla vědecké fantastiky hlásala, že styl je pro snoby. Práví autoři sci-fi prostě popisovali skutečnost (nevadí, že si ji kompletně vycucali z prstu). Tento postoj mohl Dicka ovlivnit, ale jeho na první pohled přímý, nemelodický, reportérský jazyk rovněž zakrývá rafinované umění.

Dlouho před anglofonní kritikou Dicka objevili Francouzi a psali o něm hlubokomyslné články v době, kdy se Dick doma v Americe pokoušel vyžít z časopiseckých honorářů. Francouzi se zbláznili i do Edgara Allana Poea; jestli to není tím, že francouzskému uchu Poeovy verše nezní, jako by je vytloukal palicí. Třeba Francouzi neslyší, jak neobratně Dick občas píše, a právě díky tomu dovedou lépe procítit riskantní, ale efektivní napětí mezi stylem a obsahem.

Tak jako tak právě v tomto románu využívá Dick nezvyklou telegrafickou manýru. Román vypráví vždy z pohledu jedné postavy („omezená er forma“ próze vládne od dob Henryho Jamese); příběh si skládáme z myšlenek hlavních postav. A postavy zhusta přemýšlejí v angličtině bez členů, občas i bez zájmen. Protože většina z nich žije na západním pobřeží Severní Ameriky pod japonskou nadvládou, nebo jsou japonského původu, mohlo by jít o nepřiliš rafinovaný pokus naznačit vliv japonštiny. Čtenáře ale zákonitě zarazí, že stejně, bez členů a zájmen, přemýšlejí i postavy z Němci ovládaného východu.

Podobnou, ovšem zásadnější hádankou je, proč američtí Japonci i rodilí Američané podřizují život čínské *Knize proměn I-ťing*, která v japonské kultuře nikdy nehrála velkou roli. Záhada o to větší, pokud je pravdivá zvěst, že autor při psaní *Muže z Vysokého zámku* svěřil starodávné věštebné knize veškeré rozhodování o dalším směřování děje.

Zarytý nezájem o věrohodnost, množení náhodných možností a stále silnější prorůstání toho, co vypadá skutečné, s tím, co skutečné nevypadá, nás dovádí až na hranu dickovské propasti – rozpojení pravděpodobnosti s nepravděpodobností, originálu a nápodoby, historie a fikce, neprobádaná země všeho, co se stalo, co se mohlo stát, co se nestalo, co se stát může, místo bez umístění, kde chybí pevná zem a na nic se nedá spolehnout – do duchovního maelströmu, ježž Dickova imaginace důvěrně znala a ježž dovedl čtenáři předestřít přímo a přesvědčivě, nevzrušeným hlasem.

Dick rozkládá svět, jak ho známe, se stejným klidem, s jakým jiný romanopisec popíše procházku nebo slavnostní večeři. Je děsivé podvrtný.

Zápletku románu a myšlenky i volby postav zásadně určují v celém textu rozeseté úvahy o historické pravdě, o padělatelství, o tom, co dělá z originálu originál a z podvrhu podvrh. Myšlenky a činy, jež z nich vycházejí, nedospívají k poznání pravdy nebo k řešení, ale zůstávají nedořešené, živé, aktivní. Pan Tagomi zažije krátké a děsivé vidění San Franciska z „naší“ skutečnosti, v níž Německo a Japonsko prohrály válku; vidění mu zprostředkuje neokázalý kovový šperk, dílo židovského řemeslníka, který předtím falšoval starožitnosti pro japonské sběratele. Eponymní muž z Vysokého zámku nežije na vysokém zámku, nýbrž v předměstském domku ve Wyomingu. Je autorem vědeckofantastického románu ze subžánru alternativní historie, v němž Německo a Japonsko prohrály válku. Titul románu, *Kobylka zalehla ztěžka*, je sebevědomě označován za citát z bible, ale jen částečně připomíná frázi z Kazatele. Spisovatel se objeví až těsně před koncem knihy po dlouhé a napínavé přípravě, jež musí vést k dramatickému vyvrcholení, jenže veškeré drama se odehraje spíš mimochodem a závěrečná scéna přináší ztišené, mistrné zklamání.

Muž z Vysokého zámku je plný tíživého napětí, jež nejednou vyústí v neplánovanou vraždu, ale napětí ani násilí není jeho cílem. Philip Dick si palčivě uvědomoval moc zla v člověku a znal různé podoby přinejmenším počínajícího šílenství, sváděla ho tedy jak zavrať nekonečné nestability, tak možnost existence jediné jistoty: dobré vůle a dobroty obyčejných lidí v tom nejprostším smyslu slova. Říci, zda jsou těžce vydobyté dobré úmysly tím jediným, čemu můžeme věřit, nebo nám jen dláždí cestu do pekla, Dickovi zapovídá jeho vyhybavá umělecká metoda. Nemotorné pokusy postav o konání dobra však můžeme považovat za hlavní události této neobyčejné knihy.

URSULA K. LE GUINOVÁ

1

Pan R. Childan týden úzkostlivě sledoval poštu. Cenná zásilka ze Skalistých států ale nepřišla. Když v pátek ráno otevřel krám a na podlaze pode dveřmi uviděl jen dopisy, říkal si: tohle se mému zákazníkovi nebude líbit.

Z automatu na pět centů si nalil šálek instantního čaje, vzal smeták a dal se do zametání; Americká umělecká řemesla byla brzy jako ze škatulky, připravena uvítat zákazníky, pokladna plná drobných, ve váze čerstvé měsíčky, v rádiu nevtíravá hudba. Venku na ulici pospíchali obchodníci do kanceláří na Montgomery Street. O kus dál projela tramvaj a Childan se na ni se zalíbením zadíval. Ženy v dlouhých barevných hedvábných šatech... i za nimi se díval. Vtom zazvonil telefon. Childan zvedl sluchátko.

„Ano,“ ozval se na druhém konci známý hlas, když se představil. Childan si zazoufal. „Tady pan Tagomi. Už dorazil můj náborový plakát z Občanské války? Vzpomeňte si, slíbil jste ho někdy minulý týden.“ Hádavý ostrý tón na hraně zdvořilosti a slušných mravů. „Nedal jsem vám snad s touto podmínkou zálohu, pane Childane? Má to být dárek, rozumíte. To jsem už vysvětlil. Pro klienta.“

„Vážený pane Tagomi,“ spustil Childan, „na vlastní náklady jsem zahájil rozsáhlé pátrání po slíbeném zboží, které se, jak víte, nachází mimo naši oblast a je tudíž –“

Tagomi mu skočil do řeči: „Takže nepřišel.“

„Nepřišel, pane Tagomi.“

Mrazivá odmlka.

„Nemohu déle čekat,“ prohlásil Tagomi.

„Já to chápu, velectěný pane.“ Childan zapškle hleděl výlohou do jasného teplého dne na sanfranciské administrativní budovy.

„Pak najdete náhradu. Doporučíte mi něco, pane Childane?“ Tagomi jméno schválně vyslovil špatně. Urážka v mezích zdvořilosti, ale Childanovi z ní zrudly uši. Ta strašně ponižující nerovnoprávnost jejich postavení. V Childanovi se vzedmuly a odhalily všechny touhy, obavy a bolesti, zaplavily ho, zbavily ho řeči. Koktal, dlaň se mu lepila na sluchátko. Vzduch v krámě voněl měsíčky, hudba hrála, ale on měl pocit, jako by se topil v nějakém dalekém moři.

„No...“ podařilo se mu vykoktat. „Máselnice. Zmrzlinový stroj kolem roku 1900.“ Mozek mu vypovídal službu. Právě když to pustil z hlavy, právě když si něco nalhal. Je mu třicet osm a pamatuje předválečná léta, jiný věk. Franklina D. Roosevelta a Světovou výstavu, starý lepší svět. „Mohl bych přinést vybrané zajímavé kousky do vaší kanceláře?“ zamumlal.

Domluvili si schůzku na druhou hodinu. Musím zavřít krám, uvědomil si, sotva zavěsil. Jinak to nepůjde. Takové zákazníky si musím hýčkat, závisí na nich má živnost.

Rozechvěle vstal a všiml si, že do krámu někdo přišel, pár. Mladý muž a dívka, oba pohlední, dobře oblečení. Ideální. Uklidnil se a profesionálně, s úsměvem k nim vykročil. Skláněli se nad pult a prohlíželi si zboží, vybrali si krásný popelník. Manželé, hádal Childan. Bydlí v Městě mlžných zákrutů, v nových exkluzivních bytech na Skylinu nad Belmontem.

„Dobrý den,“ pozdravil a hned mu bylo líp. Laskavě se na něj usmáli beze známky nadřazenosti. Jeho zboží – opravdu nejlepší na pobřeží – jim trochu vzalo dech, on to chápal a byl za to vděčný. Oni mu rozuměli.

„Opravdu skvělé kousky, pane,“ řekl mladík.

Childan se bezděčně uklonil.

Dál se něj dívali, v očích nejen lidskou solidaritu, ale také sdílenou radost z uměleckých předmětů, které prodával; společný vkus a potěšení. Děkovali mu, že se mohou dívat na jeho zboží, vybírat si a zkoumat je, brát je do ruky a třeba nic nekoupit. Ano, pomyslel si, tihle dobře vědí, v jakém jsou obchodě; tohle není